

Aangekomene

J.H. Moesman (1909-1988)

Centraal Museum
Utrecht

1933. Olieverf op doek, 72,5 x 56,5 cm.
Gesigneerd en gedateerd r.o. *J.H. Moesman*, 1933.
Herkomst: collectie Snethlage-Hornstra, Utrecht.

In het Centraal Museum te Utrecht hangt *Aangekomene* in de vaste opstelling van de collectie. Het mannelijk geslachtsdeel dat op het werk te zien is, was in de jaren dertig van de vorige eeuw taboe en veroorzaakte de nodige opschudding. In de jaren tachtig leidde het schilderij tot een discussie of Moesman al dan niet door Dali geïnspireerd zou zijn. *Aangekomene* is een goede aanvulling op *Ontmoeting* en *Les mariages*, eveneens in het bezit van het Centraal Museum. Het werk kon in 2000 worden aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt, de Mondriaan Stichting en het VSB-fonds.

SURREALISME UIT UTRECHT

In de eerste helft van de jaren dertig schilderde Moesman zijn belangrijkste surrealistische werken. Mede dankzij zijn kennismaking met het Franse tijdschrift *Documents*, onder redactie van Georges Bataille, durfde hij zijn seksualiteit te ontdekken. Samen met zijn vriend Gerrit van 't Net organiseerde hij modeltekenavonden, waarbij het model soms aan touwen aan de balken werd gehangen of in sexy lingerie erotische poses moest aannemen. Een en ander bleef een redelijk goed bewaard geheim binnen een kleine vriendenkring. In zijn schilderijen was Moesman veel minder expliciet dan in zijn modelstudies. Toch ging blijkbaar van het schilderij *Namiddag* uit 1932 zo'n suggestieve kracht

uit dat het van een ledententoonstelling van 'De Onafhankelijken' in het Stedelijk Museum te Amsterdam werd verwijderd. *Ontmoeting*, eveneens uit 1932, mocht daarentegen blijven hangen.¹

Kon het vrouwelijk naakt op *Ontmoeting* ondanks de uitdagende pose met een nauwelijks verholde nadruk op de geslachtsdelen wellicht nog tot de conventionele schilderkunstige motieven worden gerekend, bij het mannelijk naakt was dat niet het geval. In 1934 werd *Aangekomene* geweigerd voor de voorjaartentoonstelling van 'De Onafhankelijken'. De pers was het daarmee eens. *De Haagsche Post* repte van een *verderf zaaierende uiting van een zielsziekte*, die door *De Tribune* onomwonden werd bestempeld als *homoseksueel*.² Dat was natuurlijk wel erg kort door de bocht. Het zegt vooral iets over de taboesfeer waarmee seksualiteit in die tijd was omkleed, maar ook over het moralistische karakter van de toenmalige kunstcritiek. Het surrealisme werd in de jaren dertig in Nederland volledig gemarginaliseerd en zou tot in de jaren zestig in een verdomhoekje blijven zitten. Het is achteraf gezien dan ook niet verwonderlijk dat deze kunstrichting voor het handjevol bondgenoten van Moesman – onder wie Willem van Leusden en Gerrit Van 't Net – niet veel meer was dan een incident in hun ontwikkeling. Alleen Moesman bleef het surrealisme trouw: een trouw die uiteindelijk beloond werd door André Breton, de *godfather* van de beweging, die in 1961 zijn zegen over Moesmans werk uitsprak. Herman de Vries had Breton op de hoogte gesteld van Moesmans oeuvre, die daarop liet weten dat hij het *un des plus fascinants* vond. Dat was een opsteker voor de kunstenaar. Toch zou hij later laten merken niet veel op te hebben met Bretons opvatting dat het surrealisme een typisch Franse stroming was. In 1983 deed hij de provocerende oproep *Lao ze maor komme, die Fransen: surrealisme is een kunst uit Utrecht*.³

PENDANTEN

Ontmoeting en *Aangekomene* kunnen bijna als pendanten van elkaar worden gezien. Qua formaat verschillen ze niet veel, alleen is het eerste schilderij liggend en het tweede

Ontmoeting
J.H. Moesman
1932. Olieverf op doek,
55,5 x 67,8 cm
CENTRAAL MUSEUM, UTRECHT

staand. Uiteraard, zou je haast zeggen, want het liggende schilderij representeert de vrouw en het staande de man. Samen vormen ze een 'Moesmanniaans' paar, een Eva en een Adam. De werken kunnen denkbeeldig met elkaar worden verbonden door een derde schilderij, *Les mariages* uit 1933, dat evenals *Aangekomene* in 2000 door het Centraal Museum werd verworven. Hoewel er geen aanwijzingen zijn dat Moesman het werkelijk zo bedoelde, vullen de schilderijen elkaar prachtig aan. Gezamenlijk vormen ze een soort drieluik, met 'Eva' en 'Adam' als de zijluiken van het grotere *Les mariages*. Twee dingen springen dan meteen in het oog: het bijzondere kleurgebruik en de sterke ruimtelijke werking van de composities. In *Ontmoeting* overheerst een droog, bleek geel waarin enkele kleuraccenten van rood, lila en blauw zijn aangebracht. Daartegenover is de luchtvochtigheid in *Aangekomene* bijna tastbaar door het zeekleurige groen en de grijzige blauw- en geeltinten. Helder diepblauw overheerst in *Les mariages*, alsof het beeld een spiegeling van water en lucht is, een verleidelijk fata morgana om in te duiken.

Les mariages
J.H. Moesman
1939. Olieverf op doek,
81,2 x 105,5 cm
CENTRAAL MUSEUM, UTRECHT

DALI

Toen in 1984 de studie van José Vovelle verscheen over het surrealisme in Nederland en Vlaanderen, met daarin uitgebreid aandacht voor Moesmans werk, was dat voor de schilder aanleiding om verontwaardigd in de pen te klimmen. In zijn artikel, in 1987 ingekort verschenen in *Jong Holland*, zette Moesman de fouten en misvattingen van Vovelle recht.⁴ Zo liet hij weten dat *Aangekomene* in het geheel niet was geïnspireerd op werk van Dali, Eemans of Miró, zoals Vovelle suggereerde, maar tot stand was gekomen naar aanleiding van een associatie bij een modelstudie van een achteroverliggende naakte man. *De kern van het schilderij zit in het feit dat ik van een liggende man een zwevende/ neerkomende man gemaakt heb, dat ik een andere functie aan het oorspronkelijke onderwerp heb gegeven. Dit is dan ook o.m. de verrassende en uitdagende kern van het surréalisme en niet de pik van de man*, schreef Moesman.⁵ Toch was die pik wel een cruciaal bewijsstuk voor zijn bewering dat het schilderij niet van Dali's *Guillaume Tell* was afgeleid. Moesman ging er haarfijn op in: *De laatste heeft een broek aan waaruit het ding vuurrood met teruggestroopt vel in een*

geërigerde toestand door de nog half open gulp naar buiten is getrokken. Hier kan men spreken van een 'motif principal... le sexe viril assez insistant'. Op mijn modeltekening evenals op mijn schilderij is de pik van de man daarentegen gewoon aanwezig, ongeïnteresseerd slap hangende over z'n zak. De pik was er nu eenmaal en ik kon hem toch niet weglaten, evenmin als ik de man z'n tenen zou kunnen weglaten? ♦

Marja Bosma

Noten

1. Gegevens ontleend uit: John Steen, m.m.v. Frits Keers, *Moesman. Monografie/Catalogus van schilderijen en objecten*, Zwolle 1998, pp. 32-37, 41. Volgens Steen stakte Moesmans productie in 1937 na het overlijden van zijn vader.
2. Idem, p. 37.
3. Geciteerd in: idem, pp. 59, 102-103, met literatuurverwijzingen. Vergelijk Marja Bosma, 'Moesman', in tent. cat. *De Utrechtse Parade*, Utrecht (Centraal Museum) 1994, pp. 181-189.
4. José Vovelle, 'J.H. Moesman, le seul vrai surréaliste', in: José Vovelle, *La diffusion du surréalisme dans les pays néerlandophones, 1920-1950*, Parijs 1984, deel 2, hfdst. 2, pp. 507-616. J.H. Moesman, 'Van fouten tot misvattingen', *Jong Holland* 3 (1987), nr. 3, pp. 46-55.
5. Moesman, op. cit. (noot 4), p. 50 (ook voor het volgende citaat).